

تکلیف سیاسی از منظر قرآن کریم

محمد عابدی

www.ketab.ir

کلیف سیاسی از منظر قرآن کریم

عضو هیئت علمی پژوهش فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۶۴۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نژادی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه آستان قدس

سرشناسه: عابدی، محمد، ۱۳۵۲.

عنوان و نام پدیدآور: کلیف سیاسی از منظر قرآن کریم / محمد عابدی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۵۲۰ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۴۴۳-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: مشارکت سیاسی — جنبه‌های قرآنی.

موضوع: Political participation -- Qur'anic teaching

موضوع: سیاست در قرآن.

موضوع: Politics in the Qur'an

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷/۴۲۵۴۷/۴/۱۰۴ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۳۴-۲۳

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۴، تلفن: ۸۸۵۰۵۳۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۱۵	ضرورت و اهمیت مرصوح کتاب
۱۵	تیین مسئله
۱۶	پیشینه و امتیاز پژوهش
۱۸	فرضیه
۱۸	نوآوری و نقدها
۲۰	ساختار کتاب
۲۳	فصل اول: کلیات
۲۳	گفتار اول: مفهوم‌شناسی
۲۳	الف) تکلیف
۲۴	ب) سیاست
۲۹	گفتار دوم: روش تحقیق و جایگاه تکلیف سیاسی در مباحث سیاسی قرآن
۲۹	الف) روش و گرایش تحقیق
۳۱	ب) جایگاه تکلیف سیاسی در مباحث سیاسی قرآنی
۳۴	گفتار سوم: مصداق‌شناسی وامکان سنجی وجود تکالیف سیاسی در قرآن
۳۵	الف) تشکیل حکومت

ب) اجرای عدالت..... ۴۳

ج) قضاوت، قصاص؛ اجرای حدود..... ۴۸

د) جنگ و جهاد..... ۵۳

هـ) امنیت..... ۶۶

و) مشارکت مردم در امور سیاسی..... ۸۷

فصل دوم: مبانی قرآنی؛ ماهیت و ویژگی‌های تکلیف سیاسی..... ۱۱۳

گفتار اول: مروری بر مبانی قرآنی تکلیف سیاسی..... ۱۱۳

۱. مبانی معرفت‌شناختی..... ۱۱۴

۲. مبانی خدائشناختی..... ۱۱۶

۳. مبانی انسان‌شناختی..... ۱۱۹

۴. مبانی جامعه‌شناختی..... ۱۲۱

گفتار دوم: ماهیت تکلیف سیاسی در قرآن..... ۱۲۳

الف) اعتباری بودن؛ تدلیف سیاسی..... ۱۲۳

۱. جعل..... ۱۲۴

۲. اذن..... ۱۲۵

۳. کتابت..... ۱۲۶

۴. تحدید..... ۱۲۷

۵. تشریح..... ۱۲۸

۶. فتوی..... ۱۲۹

۷. تحلیل..... ۱۳۰

۸. تحریم..... ۱۳۱

ب) الزام‌آوری..... ۱۳۲

۱. امر..... ۱۳۳

۲. نهی..... ۱۳۵

۳. حکم..... ۱۳۶

۴. الزام..... ۱۳۸

۱۳۸.....	۵. وصیت
۱۳۹.....	۶ موعظه
۱۴۲.....	ج) ایجاد تعهد و وظیفه
۱۴۲.....	۱. بیعت
۱۴۳.....	۲. عهد
۱۴۵.....	۳. میثاق
۱۴۷.....	۴. تحمل
۱۴۸.....	۵. تکلیف
۱۵۲.....	گفتار سوم: ویژگی‌های تکلیف سیاسی از نظر قرآن
۱۵۲.....	الف) تناسب با احوال مکلف
۱۶۲.....	ب) سازگاری با طرقت
۱۷۲.....	ج) کرامت محور
۱۸۶.....	د) سازگاری با آزادی بشر و تمیز آن
۲۰۳.....	هـ) متأثر ساختن حیات جسمی و روحی انسان
۲۰۶.....	و) تناسب قطعی با مصالح حقیقی بشر
۲۱۳.....	ز) گستردگی قلمرو تکالیف سیاسی به کلیه امور قلبی و عاطفی
۲۱۴.....	محاسبه امور قلبی
۲۱۷.....	بازخواست به دلیل مقدمات اختیاری
۲۳۱.....	ح) اقناع و توجیه‌پذیری
۲۴.....	ط) ثبات و اتقان
۲۴۱.....	ی) فراگیری تکالیف سیاسی
۲۴۵.....	ک) تناسب با سنن اجتماعی
۲۵۱.....	فصل سوم: ارکان تکلیف سیاسی
۲۵۱.....	گفتار اول: مروری بر سه رکن تکلیف سیاسی
۲۵۱.....	۱ و ۲. مکلف به؛ مکلف فیه
۲۵۲.....	۳. مکلف

- ب) پاسخ اجمالی به دو پرسش درمورد ترک تکلیف سیاسی ۴۰۴
- ج) عمده‌ترین موانع و آسیب‌های تکلیف سیاسی ۴۰۹
۱. تزامم تکلیف سیاسی ۴۰۹
۲. مرجع قرار گرفتن ناشایستگان برای اطاعت ۴۱۲
۳. اکراه و اجبار ۴۱۸
۴. اضطرار و ضرر شدید ۴۱۹
۵. تقیه ۴۲۳
۶. تمایلات نفسانی ۴۲۹
۷. راه لبی و برتری‌جویی ۴۳۹
۸. استکار ۴۴۳
۹. شهادت ۴۴۹
۱۰. حسادت سیاسی ۴۵۸
- کتابنامه ۴۶۵
- فهرست آیات ۴۷۵
- فهرست روایات ۴۹۷
- نمایه اعلام ۵۰۵
- نمایه موضوعی ۵۱۵

پیشگفتار

در پرتو پیروزی نصر ب مکه‌مند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه تعالیم تعالی اسلامی، به‌عنوان فکر و فرهنگ مرقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات اساسی معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیاتی و ارزش‌های اسلامی از سربسبب سمداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از دیگر سو، باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشری و زمام‌های مبتنی بر آن‌ها گشت.

لزوم انجام برنامه‌های پیش‌رو تأسیس نهاد علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌مود. آن برنامه‌ها عبارت بودند از: بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری پیرامون زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن، ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعیه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخیز رستخیز عظیم، و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشتهای ریح‌بینی به‌منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور.

بر این اساس، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان یک نهاد علمی - فکری، حسب الامر و براساس نظریه رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، و با تلاش فراوان آیت‌الله علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی که مشتمل بر شش گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منصف فهم دین» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌کند:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
 ۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
 ۳. ایجاد روش مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
 ۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
 ۵. نقد محاذی دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.
- به منظور تحقق اهداف فوق، هریک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری، هیئتهای پیش‌طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیأت علمی خود یا محققان عرصه دین پژوهی واگذار می‌کنند و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین پژوهی، آن را در مجله نشر می‌رسانند.
- قرآن کریم متقن‌ترین، معتبرترین، جامع‌ترین، ارزنده‌ترین، هدایت‌بخش‌ترین و روشن‌ترین متن آسمانی نازل شده است که درک توأم عمل به آن، ضامن سعادت فرد و جامعه در دنیا و آخرت در طول حیات بشریت است. اما اختلاف سطح مخاطبان، نیازهای روبه‌رشد، ظهور مکاتب و آرای جدید، سؤال‌ها و شبهات فزاینده از یک طرف و ضرورت نگاه جامع به قرآن و دیگر منابع همراه با درک روشمند از قرآن، موجب شد پژوهشگرانی به تحقیقات قرآنی بپردازند و معارف درون قرآنی و مباحث برون قرآنی را با محتوا و ساختاری نو و کارآمد ارائه دهند. گروه مطالعات قرآن و حدیث در سال ۱۳۷۸، برای تحقق اهداف فوق تأسیس گردید و تاکنون منشأ آثار ارزشمند فراوانی شده است.

کتاب حاضر نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند حجت الاسلام محمد عابدی عضو هیئت علمی گروه مطالعات قرآن و حدیث پژوهشکده حکمت و دین پژوهی است. وی در این اثر برای اولین بار به بررسی موضوع تکلیف سیاسی از دیدگاه قرآن به عنوان یکی از پرسش‌ها و نیازهای اساسی نظام سیاسی اسلامی پرداخته و ابعاد متعدد آن را بررسی کرده است. وی در این تحقیق، علاوه بر سطح بنیادی مسائل و روش تحقیق، جایگاه تکلیف سیاسی در مباحث سیاسی قرآنی را تبیین و امکان وجود سامانه تکالیف سیاسی در قرآن کریم را اثبات کرده و به بیان قرآنی تکلیف سیاسی را در ابعاد معرفت‌شناختی، خداشناختی، انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی به اجمال گزارش کرده است. بخشی از کتاب را نیز به بررسی ماهیت، ویژگی‌ها و مظاهر تکلیف سیاسی در قرآن اختصاص داده است. در بحث ماهیت، به اموری چون اعتباری، الزام‌آمیزی و تعهدآوری تکالیف سیاسی توجه داده است و ویژگی‌های سیزده‌گانه مثل تناسب با توان محنت، مطابقت با فطرت، کرامت‌محوری و تأمین آزادی را تبیین کرده و به بررسی مفهومی تکلیف سیاسی شامل مکلف به، مکلف فیه، مکلف و مکلف نیز توجه داده است. از سنده در قسمتی دیگر به اهداف غایی، میانی و قریب و آثار اخروی و دنیوی تکالیف سیاسی پرداخته و انتظارات اجتماعی و سیاسی مثل امنیت، عدالت و تأمین حقوق مکلفان سیاسی و انتظارات تربیتی و فردی مثل تأمین کرامت و تعدیل تنزیه و تهذیب را توضیح داده است. سرانجام به بررسی موانع و آسیب‌های معرفت‌شناختی، عملی و رفتاری پرداخته است. در اینجا از اعضای محترم شورای علمی گروه مطالعات قرآن و حدیث، مؤلف محترم و ناظر طرح حجت الاسلام محسن مهاجرنیا و ارزیابان فرهیخته حجج اسلام غلامرضا بهروزی لک و صالح قنادی به سبب تلاش برای افزودن بر غنای این اثر سپاس‌گزاری می‌شود.

گروه مطالعات قرآن و حدیث

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی